

# “Denotation” ve “Reference” Ayrımı

Demet Tuğçe DUMANOĞLU COSGRAVE

<https://orcid.org/0000-0002-2017-074X> | [dtдуманoglu@artvin.edu.tr](mailto:dtдуманoglu@artvin.edu.tr)

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Sistematiik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, Artvin, Türkiye

<https://ror.org/02wcpmn42>

## Öz

Bu makalede, dil felsefesi alanında merkezi bir öneme sahip olan “denotation” ve “reference” kavramları arasındaki ayrım ele alınmakta ve bu ayrımın felsefi kökenleri tartışılmaktadır. Türkçeye her iki terimin “gönderim” olarak çevrilmesi, söz konusu terimler aralarındaki semantik farklılığın göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Makalede, öncelikle Bertrand Russell’in erken dönem gönderim teorisi üzerinden niceleyicilerin gönderim problemi açıklanacak ardından Russell’in özel ad ve belirli betimleme ayrımına yer verilecektir. Bir sonraki bölümde gönderimi bulunmayan ifadeler içeren cümlelerin doğruluk-değeri problemi; Frege, Russell ve Strawson’un görüşleri üzerinden tartışmaya açılacaktır. Ardından, Keith Donnellan’ın belirli betimlemelerin niteliksel ve gönderimsel kullanımlarını ayırdığı yaklaşım merkeze alınacak ve bu ayrımın “denotation” ve “reference” kavramları arasındaki farkı daha da belirgin kıldığı gösterilecektir. Sonuç olarak, makale Türkçede yaygın biçimde her iki kavram için de “gönderim” terimi kullanılmasının, İngilizcedeki ayrımı yansıtmadığını; bu nedenle “reference” için “gönderim”, “denotation” için ise “gösterim” terimlerinin kullanılmasının daha doğru olacağı tezini savunmaktadır. Böylece makale, söz konusu iki terim arasındaki ayrımın Türkçe terminolojiye de taşınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Özel Ad, Belirli Betimleme, Gönderim, Niteliksel/Gönderimsel Ayrım.

### Atıf Bilgisi

Dumanoglu Cosgrave, Demet Tuğçe (2025). “Denotation” ve “reference” ayrımı. *Felsefe Dünyası*, 81, 32-53, <https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1687201>.

|                      |                                                                                                                                                      |
|----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Geliş Tarihi         | 29.04.2025                                                                                                                                           |
| Kabul Tarihi         | 30.06.2025                                                                                                                                           |
| Yayın Tarihi         | 15.07.2025                                                                                                                                           |
| Değerlendirme        | İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme                                                                                                                 |
| Etik Beyan           | Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.         |
| Benzerlik Taraması   | Yapıldı – intihal.net                                                                                                                                |
| Çıkar Çatışması      | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.                                                                                                                  |
| Etik Bildirim        | <a href="mailto:felsefedunyasi@tufed.com.tr">felsefedunyasi@tufed.com.tr</a>                                                                         |
| Finansman            | Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.                                                                                            |
| Telif Hakkı & Lisans | Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını <a href="#">CC-BY-NC 4.0</a> lisansı altında yayımlanmaktadır. |

# The Distinction Between “Denotation” and “Reference”

Demet Tuğçe DUMANOĞLU COSGRAVE

<https://orcid.org/0000-0002-2017-074X> | [dtдуманoglu@artvin.edu.tr](mailto:dtдуманoglu@artvin.edu.tr)

Artvin Çoruh University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Systematic Philosophy and Logic, Artvin, Türkiye

<https://ror.org/02wcpmn42>

## Abstract

In this article, the distinction between the concepts of “denotation” and “reference,” which hold a central place in the philosophy of language, is examined and the philosophical roots of this distinction are discussed. Translating both terms as “gönderim” into Turkish leads to the neglect of the semantic difference between them. The article first addresses the problem of the reference of quantifiers through Bertrand Russell’s early theory of denoting, and then presents Russell’s distinction between a proper name and a definite description. In the following section, the truth-value problem of sentences containing non-referring expressions is discussed in light of the views of Frege, Russell, and Strawson. Subsequently, Keith Donnellan’s approach, which differentiates between the attributive and referential uses of definite descriptions, is taken as a focal point, and it is demonstrated how this distinction further clarifies the difference between “denotation” and “reference”. In conclusion, the article argues that the common practice of translating both terms into Turkish as “gönderim” does not reflect the distinction present in English; therefore, it is more appropriate to use “gönderim” for “reference” and to introduce “gösterim” as the Turkish equivalent for “denotation”. In this way, the article emphasizes the necessity of incorporating this conceptual distinction into Turkish terminology.

**Keywords:** A Proper Name, A Definite Description, Reference, Denotation, Referential/Attributive Distinction.

|                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Citation</b><br>Dumanoglu Cosgrave, Demet Tuğçe (2025). “Denotation” ve “reference” ayrımı. <i>Felsefe Dünyası</i> , 81, 32-53, <a href="https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1687201">https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1687201</a> |                                                                                                                                                                            |
| Date of Submission                                                                                                                                                                                                                               | 29.04.2025                                                                                                                                                                 |
| Date of Acceptance                                                                                                                                                                                                                               | 30.06.2025                                                                                                                                                                 |
| Date of Publication                                                                                                                                                                                                                              | 15.07.2025                                                                                                                                                                 |
| Peer-Review                                                                                                                                                                                                                                      | Double anonymized - Two External                                                                                                                                           |
| Ethical Statement                                                                                                                                                                                                                                | It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. |
| Plagiarism Checks                                                                                                                                                                                                                                | Yes – intihal.net                                                                                                                                                          |
| Conflicts of Interest                                                                                                                                                                                                                            | The author(s) has no conflict of interest to declare.                                                                                                                      |
| Complaints                                                                                                                                                                                                                                       | <a href="mailto:felsefedunyasi@tufed.com.tr">felsefedunyasi@tufed.com.tr</a>                                                                                               |
| Grant Support                                                                                                                                                                                                                                    | The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.                                                                              |
| Copyright & License                                                                                                                                                                                                                              | Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the <a href="https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/">CC BY-NC 4.0</a> .     |

## Giriş

Dil felsefesi alanında merkezi bir öneme sahip olan “denotation” ve “reference” kavramları, Türkçeye çevrilen klasik metinlerde “gönderim” terimiyle karşılanmaktadır. Ancak, bu kavramlar arasında göz ardı edilmemesi gereken bir farklılık bulunmaktadır. Burada söz konusu olan farklılık özellikle Donnellan’ın belirli betimlemelerin kullanımları konusunda yapmış olduğu niteliksel ve gönderimsel ayrım ile daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bu makalede, “denotation” ve “reference” kavramları arasındaki ayrımı değinilecek ve bu ayrımın felsefi kökenleri tartışılacaktır. Bu bağlamda, makalenin amacı, İngilizce konuşulan dünyada “gönderim” kavramını karşılamak üzere kullanılan ve aralarındaki farkı belirgin kılan iki farklı terimin (“denotation” ve “reference”) bulunmasına karşın, Türkçede böyle bir ayrımın yapılmadığına dikkat çekmektir. “Reference” kavramı, Türkçede oldukça yaygın ve yerleşik bir biçimde “gönderim” olarak karşılanmaktadır. Ancak, “denotation” kavramı için yeni bir Türkçe karşılığa ihtiyaç olduğunu savunuyor ve bu kavram için “gösterim” teriminin uygun olacağını düşünüyorum. Makale boyunca neden böyle bir kavramlaştırmaya ihtiyaç duyulduğunu açık kılmak adına “denotation” ve “reference” kavramları arasındaki ayrım ayrıntısı ile incelenecektir.

Gösterim (*denotation*) ile gönderim (*reference*) arasındaki ayrımının kökenlerinin benim burada irdelediğim anlamıyla Bertrand Russell’in erken dönem gönderim teorisine<sup>1</sup> (*Theory of Denoting*) dayandığı söylenebilir. Gösterim yani “denotation” Russell için *Principles of Mathematics* (Russell, 1903/2010) isimli eserinin V. bölümünde sunduğu önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Russell söz konusu eserinde gösterimin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

Ancak betimlemenin mümkün olması –kavramları kullanarak kavram olmayan bir şeyi imleyebilmemizdir– bazı kavramlar ve bazı terimler arasında mantıksal bir ilişki olmasından kaynaklanır; bu ilişki sayesinde bu kavramlar, hem doğaları gereği hem de mantıksal olarak bu terimlere gönderimde<sup>2</sup> bulunurlar. Burada söz konusu olan bu gönderimin anlamıdır. (Russell, 1903/2010, s. 54).

- 1 Orijinal adıyla *Theory of Denoting* Türkçede yerleşik olarak “Gönderim Teorisi” şeklinde karşılandığı için burada söz konusu çeviri korunacaktır.
- 2 Klasik Russell çevirilerinde “denoting” kavramı “gönderim” olarak karşılandığı için klasik metinlerle ilgili bir kavram karmaşası yaşanmaması adına makale boyunca Russell’in felsefesi ile ilgili alanlarda “gönderim” kavramı korunacaktır. Bu anlamda Russell ile ilgili bölümlerde yer alacak “gönderim” kavramının “denotation” kavramına karşılık geldiği unutulmamalıdır.

Bu pasajda açıkça görüldüğü gibi Russell gönderimi (*denotation*) mantıksal bir ilişki olarak tanımlamakta ve yine aynı eserinde gönderimin “psikolojinin aşırı karışımı” ile karartıldığını savunmaktadır (Russell, 1903/2010, s. 54).

Peki, gönderim (hem “reference” hem “denotation” kavramlarını kapsayan genel bir anlamda) tam olarak ne anlama gelmektedir? Ontolojik bir anlamda gönderimin bir tanımını yapacak olursak onu, bir varlık ile bir sembol arasındaki mantıksal bir ilişki olarak tanımlayabiliriz. Dahası Monk’un (1996, s. 175) ifade ettiği gibi gönderim, Russell için bir kavram ile söz konusu kavramın gönderim yaptığı şey arasındaki mantıksal ilişki olarak tanımlanabilir.

Russell’a göre (1903/2010, s. 54), eğer bir kavram bir önermenin içinde geçiyorsa, o önerme söz konusu kavram hakkında değil, “kavram ile özel bir şekilde bağlantılı bir terim” hakkındadır, yani burada işaret edilen terime bir gönderim söz konusudur.

Diğer taraftan gönderimin klasik bir tanımı şu şekilde yapılabilir: Gönderim, bir ifadenin içerdiği kelimelerin ‘şeyleri’ temsil etmesi/işaret etmesi olarak söz konusu ifadenin anlaşılmasını sağlayan bir kavramdır. Kısacası gönderim, bir ifade ile onun işaret ettiği nesne arasında bulunduğu varsayılan mantıksal ilişkidir. Bu anlamda her kelimenin doğal olarak dünya üzerindeki bir nesneye hatta tek bir nesneye karşılık gelmesi beklenebilir ama bu durumda “her”, “bazı”, “herhangi” gibi belgisiz zamirler ve nicelik belirlen sıfatların gönderimleri ile ilgili bir problem ile karşılaşırız. Örneğin “hiç kimse” belgisiz zahirinin bu durumda gönderimi ne olarak belirlenecektir? İşte bu soruna Russell erken dönem gönderim teorisinde bir cevap aramaya çalışmıştır ve *Principles of Mathematics* (Russell, 1903/2010, s.56) isimli eserinde “tüm A’lar (*all A’s*)”, “her A (*every A’s*)”, “bir A (*an A/ the A*)”, “bazı A’lar (*some A*)” biçimindeki ifadeleri incelemiştir.

## **Russell’in Erken Dönem Gönderim Teorisinde Belgisiz Zamirlerin Gönderimi**

Bu makaledeki asıl amacım, “denotation” ve “reference” kavramları arasındaki varsayılan ayrımı açıklamak olduğundan, bu bölümde gönderim kavramını (özellikle “denotation” kavramını içerek şekilde) biraz daha açık kılmak adına yalnızca Russell’in erken dönem gönderim teorisine kısaca değinmekle yetineceğim

Öncelikle Russell, “tüm (*all*)” niceleyicisini erken ve geç dönemlerinde farklı biçimlerde ele almıştır. *Principles of Mathematics* (Russell, 1903/2010, s. 56) isimli eserinde Russell, “tüm (*all*)” niceleyicisini, onun çoğul bir ifade

olduğunu öne sürerek yani onun bir sınıfa gönderim yaptığını (*denote*) iddia ederek incelediği diğer niceleyicilerden ayırır. Fakat “On Denoting (‘Gönderim Üzerine’) (1905)” isimli eserinde Russell, “tüm (*all*)” niceleyicisinin bir sınıfa gönderim (*denote*) yapmış olduğunu reddederek söz konusu niceleyiciyi “her (*every*)” ifadesi ile bir tutmuştur: “‘C (her insan)’ın anlamı’ ‘C (bütün insanlar)’ ile aynıdır” (Russell, 1903/2010, s. 57).

Yukarıda açıkladığım nedenden ötürü burada “tüm (*all*)” niceleyicisini konun dışında bırakarak diğer niceleyicilerin neye gönderim (*denote*) yapıyor olduğunu Russell’ın erken dönem düşüncesine sadık kalarak kısaca açıklamaya çalışacağım.

*Principles of Mathematics* (Russell, 1903/2010, s. 55) isimli eserinde Russell, basit önermeyi, bir özne-yüklem önermesi olarak ele alır ve basit önermeler için şu örnekleri verir: “A’dır (*A is*), A tek bir (*A is one*), A insandır (*A is human*)”<sup>3</sup>. Özne-yüklem türündeki bu tarz önermeler “bir bireyin bir sınıfa ait olduğunu öne süren” diğer önermeleri işaret ederler ya da onlar tarafından işaret edilirler. O halde yukarıda basit önermeler için verilen örnekler şu şekilde yazılabilir: “A varlıktır (*A is an entity*), A birimdir (*A is unity*), A bir insandır (*A is a man*)”<sup>4</sup> (Russell, 1903/2010, s. 55). Fakat burada Russell, bizi yukarıda verilen her iki örnek grubunun birbirleri ile özdeş olmadığı konusunda uyarılmaktadır. Kısacası “A bir insandır (*A is a man*)” önermesi ile “A insandır (*A is human*)” önermesi arasında bir fark bulunmaktadır. Özellikle “bir insan (*a man*)” Russell’a göre ne bir kavram ne de bir terimdir, ancak o, “belirli terimlerin, yani insan olan şeylerin belirli bir tür birleşimi” dir (Russell, 1903/2010, s. 55). Russell’a göre her iki önerme arasındaki ayrım sınıf-kavramı açısından önemlidir. Bu görüşünü açıklamak için Russell, üç önerme verir ama burada konuyu özetlemek adına söz konusu önermelerden yalnızca ikisini ele alacağım.

(i) Sokrates insandır (*Socrates is human*)

Russell’a göre (i) numaralı önerme basit bir önermedir ve yalnızca bir terim ve bir yüklem içermektedir [Russell, 1903 (2010): 55]

(ii) Sokrates bir insandır (*Socrates is a man*)

3 Metin içindeki İngilizce ifadeler, orijinal metinle karşılaştırma yapılabilmesine olanak sağlamak amacıyla tarafımdan eklenmiştir.

4 Burada “A is human” ve “A is a man” ayırımına dikkat edilmeli, ilk önerme “A insandır” şeklinde çevrilirken ikinci önerme “A bir insandır” şeklinde çevrilmiştir. Söz konusu Türkçe çeviride olası bir karışıklığı önlemek adına metin boyunca tüm önermelerin İngilizce karşılıkları parantez içinde verilecektir. Bu bölümün sonunda her iki önerme arasındaki ayrım sınıf-kavramı açısından daha açık bir şekilde ortaya konulacaktır.

Diğer taraftan Russell’a göre (ii) numaralı önerme ise bir terim, bir bağıntı ve bir ayrıklık (*disjunction*) içermektedir (Russell, 1903/2010, s. 56) Russell’ın (ii) numaralı önermeyi nasıl analiz ettiğine (özellikle içerdiğini iddia ettiği ayrıklık ve bağıntı açısından) aşağıda yer verilecektir. Fakat öncelikle Russell, “Sokrates bir insandır (*Socrates is a man*)” önermesinin analizini yapmadan önce söz konusu önermede “aynı sözcüklerle ifade edilmesine rağmen birbirine yakın iki farklı önerme olduğunu” öne sürer (Russell, 1903/2010, s. 56). Bunun nedeni Russell’a göre bir önermenin yalnızca kendisini oluşturan öğelerin bir birleşimden oluşmamasıdır. Ona göre önerme bir bütündür. Bu görüşle ilişkili olarak (ii) numaralı önerme aslında iki şekilde ele alınabilir. Bunlardan ilki “Sokrates bir-insandır (*Socrates is a-man*)” önermesidir. Bu önerme Sokrates’in “belirsiz bir bireyle özdeşliğini ifade etmektedir” (Russell, 1903/2010, s. 56). İkinci önerme ise “Sokrates - bir insandır (*Socrates is - a man*)” önermesidir. Bu önerme ise Sokrates ile insan sınıf-kavramı (*the class-concept man*) arasındaki ilişkiyi ifade etmekte ve Russell aksi iddia edilmedikçe söz konusu önermeden yalnızca bu önermenin anlaşılması gerektiği konusunda okuyucuyu uyarmaktadır (Russell, 1903/2010, s. 56).

Böylelikle Russell, “sınıf-kavramı” ve “yüklemi” birbirinden ayırarak; “(i) Sokrates insandır” önermesindeki “insan (*human*)” ifadesini yüklem, “(ii) Sokrates bir insandır” önermesindeki “insan (*a man*)” ifadesini sınıf-kavramı olarak adlandırmaktadır (Russell, 1903/2010, s. 57) Böylelikle (i) ile (ii) numaralı önermeler arasındaki ilk fark da burada ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada söz konusu farklılığı açıklamak için belki de sorulması gereken ilk soru, (i) numaralı önermedeki “insan (*human*)” ifadesinin nasıl yüklem olarak kabul edildiği olabilir. Bu konu Russell’ın *Principles of Mathematics* isimli çalışmasında “terim (*term*)” den neyi anladığıyla ilişkilidir. Russell’a göre “terim” en geniş felsefi kategoridir ve Russell “terim”in tanımını şu sözlerle yapar: “Düşüncenin nesnesi olabilen, herhangi bir doğru ya da yanlış önermede yer alabilen veya *bir* olarak sayılabilen her şeye *terim* denir” (Russell, 1903/2010, s. 44). Russell terim kavramı ile eş anlamlı olarak “varlık (*entity*)” kavramını da kullanmaktadır ve bu kullanım terimin “var” olmasından, yani bir şekilde varlığa sahip olmasından türetilmiştir” (Russell, 1903/2010, s. 44). Kısacası Russell’a göre tüm terimler “varlığa sahiptir” fakat bu, tüm terimlerin mevcut var olan olduğu anlamına da gelmemektedir (gönderimi bulunmayan ifadelerin gönderim sorunu ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır).

Konu ile ilişkili olarak terimler Russell’a göre “şeyler (*things*)” ve “kavramlar (*concepts*)” olarak birbirinden ayrılmaktadır (Russell, 1903/2010, s.

45). Bu ayrım aynı zamanda bir terimin önerme içerisinde hangi pozisyonda bulunabileceğine de işaret etmektedir. Russell’ın yapmış olduğu bu ayrıma göre “şeyler” önerme içerisinde her zaman özne pozisyonunda bulunurken, “kavramlar” ise bazen özne bazen yüklem pozisyonunda bulunabilirler (Russell, 1903/2010, s. 46).

Yukarıda söylenenler üzerinden (i) numaralı önermeyi yeniden analiz edersek, Russell’a göre “Sokrates” bir şeyi (*thing*) göstermekte ve önermede özne pozisyonunda bulunmaktadır. Diğer taraftan “insan (*human*)” ise bir kavramı göstermekte ve önermede yüklem pozisyonunda bulunmaktadır. İşte “Sokrates insandır” önermesinin neden yalnızca bir terim ve yüklem içerdiği Russell tarafından bu şekilde açıklanmaktadır.

Russell’ın öne sürmüş olduğu (ii) numaralı önermede ise “insan (*a man*)” ifadesi yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi yüklem değil, sınıf-kavramı olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda Russell “sınıf-kavram” ve “yüklem” arasında bir ayrıma gider. Ona göre “özne-yüklem tipindeki önermeler, her zaman bir bireyin bir sınıfa ait olduğunu belirten türdeki diğer önermeleri ima eder ve onlar tarafından ima edilir” (Russell, 1903/2010, s. 55) Diğer taraftan “A bir insandır (*A is a man*)” şeklindeki bir önerme “A insandır (*A is human*)” önermesinden farklı bir forma sahiptir ve burada “insan (*a man*)” artık ne bir kavram ne de bir terimdir, o sınıf-kavram olarak artık “belirli terimlerin, yani insan olan şeylerin belirli bir tür birleşimi” olarak karşımıza çıkmaktadır (Russell, 1903/2010, s. 55).

Aslında sınıf-kavramı ile yüklem arasında büyük bir fark olduğu Russell’ın da kabul ettiği gibi söylenemez (Russell, 1903/2010, s. 56) Bu anlamda sınıf-kavram (*a man* gibi) “belirli terimlerin, yani insan olan şeylerin belirli bir tür birleşimi” yani bir özelliğe sahip olanların oluşturduğu sınıfı tanımlarken, yüklem (*a human* gibi) ise “bir bireyin bir sınıfa ait olduğunu öne süren” yani bir bireyin belirli bir özelliğe sahip olup olmadığını ifade eden mantıksal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Russell, 1903/2010, s. 55).

Yukarıdaki (i) ve (ii) önermeleri arasındaki ilk fark o halde şu şekilde özetlenebilir: (i) önermesi yalnızca bir terim ve yüklem içeren basit bir önerme olarak kabul görürken, (ii) numaralı önermede “insan (*a man*)” ifadesinin sınıf-kavram olarak işlev görmesinden dolayı bu önermede “Sokrates” ile “insan sınıf-kavramı (*the class-concept man*)” arasındaki bir ilişki yani bir bağıntı işaret edilmektedir.

Russell, yukarıdaki (ii) numaralı önermenin (i) numaralı önermeden farklı olarak bir terim, bir bağıntı ve bir ayrıklık içerdiğini öne sürmüştü. Terim ve

bağıntı konularını yukarıda açıklamaya çalıştım şimdi Russell’a göre söz konusu önermenin içermiş olduğu ayrıklık konusunu açık kılmaya çalışacağım.

Yukarıda genel olarak gönderim kavramının kendisini tanımlarken her kelimenin doğal olarak dünya üzerindeki bir nesneye karşılık gelmesinin beklendiğini söylemiştim. Aslında sözcelediğimiz her kelimenin bir nesneye işaret ettiğini kabul ettiğimiz noktada söz konusu spesifik nesneleri işaret etmek için kullandığımız terimlerle ilgili bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Örneğin Paris, Kutup Yıldızı, Van Gölü gibi ifadelerin hangi varlıklara ya da nesnelere gönderim yaptığı bir anlamda açıktır. Fakat söz konusu spesifik olmayan terimler ise yani “her (*every*)”, “herhangi bir (*any*)”, “bir (*a*)”, “bazı (*some*)” vb. burada açıkça bir sorun ortaya çıkacaktır. İşte Russell’ın amaçladığı şey yukarıda ifade edilen belgisiz zamirlerin aslında neye gönderim yaptığını göstermektir. Burada, yukarıda ele alınan (i) ve (ii) numaralı önermeler ile ilişkili olarak, yalnızca “bir insan (*a man*)” (yani burada İngilizcedeki “*a*” artikeli) ile ilgili olan örnekler ele alınacak ve neden (ii) numaralı önermenin bir ayrıklık içerdiği de bu konu ile ilişkili olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Russell’a göre [1903/2010, s. 57] “her *A* (*every A*)”, “herhangi *A* (*any A*)” “bir *A* (*an A*)” ve “bazı *A* (*some A*)” gibi belgisiz zamirleri içeren her ifadenin her zaman gönderimde (*denotation*) bulunduğu açıktır. Fakat söz konusu gönderim ifadelerinin (*denoting phrases*) her biri aslında var olan tüm *A*’ların bir birleşimine/kombinasyonuna (fakat yukarıdaki dört farklı gönderim ifadesinin her biri farklı bir kombinasyon olmak koşulu ile) gönderim yapmaktadır. Bu noktada Bostock (2009), Russell’ın açıklamalarını oldukça net bir şekilde özetlemektedir. Bostock’a göre (2009, s. 50) Russell söz konusu kombinasyonları “ve” ve “veya” bağlaçları aracılığı ile oluşturmaktadır. Russell’ın (1903/2010, s. 57) kendisi de burada belirtilen analiz şeklini sınıf-kavram ile ilgili olarak şu sözlerle açıklar: “Bir sınıf-kavramı tarafından tanımlanan sınıf yalnızca sonlu sayıda terim içeriyorsa, sınıf-kavramını tamamen çıkarmak ve gönderimde bulunulan çeşitli nesneleri, terimleri tek tek sıralayarak ve gerektiği şekilde “ve” (*and*) ya da “veya” (*or*) ile birbirine bağlayarak belirtmek mümkündür”.

Burada söz konusu niceleyicileri içeren önermelerde oluşan kombinasyonların birbirinden nasıl farklılaştığı, konunun biraz daha açık anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Russell (1903/2010, s. 58), söz konusu farklılığı anlaşılır kılmak için şu iki terimi ele almamızı ister: Brown ve Jones. Brown ve Jones, Bayan Smith’in iki talibidir ve aynı zamanda Brown ve Jones, *A* olarak nitelenen şeylerin de bir listesini bize vermektedir.

Russell’ın görüşlerini özetlemek adına (Brown ve Jones ile ilişkili olarak) Bostock da (2009, s. 50) bizden  $a_1, a_2, a_3, \dots$  gibi  $A$  olarak nitelenen şeylerin eksiksiz bir listesine sahip olduğumuzu varsaymamızı ister. Buradaki temel mesele bir gönderim ifadesini böyle bir liste ile değiştirdiğimizde ortaya çıkacak olan doğruluk-koşulları üzerine düşünmemizdir. Şimdi yukarıda ele aldığımız (ii) numaralı önerme ile ilgili olarak (çünkü “bir insan (*a man*)” ifadesini içermekteydi) “bir  $A$  (*an A*)” ve “bazı  $A$  (*some A*)” örnekleri üzerinden bu söylenenleri inceleyelim.

$A$  olarak nitelenen şeylerin yalnızca  $a_1$  ve  $a_2$  yani Brown ve Jones olarak düşünmemizi isteyen Bostock (2009, s. 50), Russell’ın görüşlerini şu şekilde özetler:

(a) Bir  $A$  ile karşılaştıysanız, o,  $a_1$  veya  $a_2$  olmalıdır<sup>5</sup>

(b) Bayan Smith  $a_1$  ya da  $a_2$  ile evlenecek<sup>6</sup>

İlk önerme (a) “bir  $A$  (*an A*)” belgisiz zamirini içermekteyken, ikinci önerme (b) “bazı  $A$ ’lar (*some A*)” belgisiz zamirini içermektedir ve her iki önerme de Russell’a göre (1903/2010, s. 58-59) birbirlerinden farklı birer formda ayrıklık içermektedir. Söz konusu farklılık (b) önermesinin (a) önermesinden farklı olarak şu şekilde yazılabilmesinde kendisini gösterir:

(b’) (Bayan Smith  $a_1$  ile evlenecek) veya (Bayan Smith  $a_2$  ile evlenecek)<sup>7</sup>

Diğer taraftan “veya” bağlacı ile yapılan bu açılım ilk cümleye (i) uygulanamaz. Çünkü eğer terimlerin sayısı ikiden fazla olursa bu ifade şekli Russell’a göre kullanışsız olur (1903/2010, s. 59).

(a’) (Eğer bir  $A$  ile karşılaştıysanız, bu  $a_1$  olmalıdır) veya (eğer bir  $A$  ile karşılaştıysanız, bu  $a_2$  olmalıdır)<sup>8</sup> (Bostock, 2009, s. 50-51).

Kısacası Russell’a göre (a’) önermesindeki ayrıklık biçimi “değişken bir terimi göstermektedir; yani iki terimden hangisini seçersek seçelim, ayrıklık doğrudan o terime gönderimde (*denote*) bulunmaz, fakat yine de iki terimden birini gösterir” (1903/2010, s. 59). Bu nedenle Russell bu tarz önermelere yani “ $a$ ” artikelini içeren önermelerin içerdiği bu forma “değişken ayrık (*variable disjunction*)” adını verir.

5 Çeviri kaynaklı oluşabilecek bir yanlış anlaşılmayı önlemek için cümlelerin İngilizcesi şu şekildedir: “If you met an  $A$ , it must have been  $a_1$  or  $a_2$ ”.

6 “Miss Smith will marry  $a_1$  or  $a_2$ ”.

7 “(Miss Smith will marry  $a_1$ ) or (Miss Smith will marry  $a_2$ )”.

8 (If you met an  $A$ , it must have been  $a_1$ ) or (if you met an  $A$ , it must have been  $a_2$ )”.

Diğer taraftan (b) önermesi ise “sabit ayırık (*constant disjunction*)” içermektedir. Bu önermede “ya Brown ya da Jones’a gönderim (*denote*) yapılmaktadır, fakat hangisinin seçileceği belirli değildir” (Russell, 1903/2010, s. 59).

Bu örneklerde görüldüğü gibi “a1 veya a2” ifade kombinasyonu her durumda yani (a) ve (b) numaraları önermelerde farklı bir nesne kombinasyonuna gönderim (*denotation*) yapmaktadır. Yani “bazı A’lar (*some A*)” ifadesinin gönderim yaptığı nesne kombinasyonu ile “bir A (*an A*)” ifadesinin gönderim yaptığı nesne kombinasyonu yukarıdaki “veya” bağlacının uygulandığı örneklerde de görüldüğü gibi farklıdır. İlk örnekte (a) “bir A (*an A*)” ile gönderim yapılan nesne kombinasyonu ile ikinci örnekteki (b) “bazı A’lar (*some A*)” ifadesi ile gönderim yapılan nesne kombinasyonları birbirinden farklıdır.

İşte yukarıda ifade edildiği gibi Russell, belgisiz zamirlerin her birinin aslında var olan tüm A’ların bir birleşimine/kombinasyonuna (fakat yukarıdaki dört farklı gönderim ifadesinin her biri farklı bir kombinasyon olmak koşulu ile) gönderim (*denote*) yaptığını ileri sürmektedir. Söz konusu gönderim kombinasyonları ise “ve” ve “veya” bağlaçları aracılığı ile oluşmaktadır. Bu konu hem belgisiz zamirlerin nasıl gönderimde bulunduklarını açıklamakla beraber (ii) numaralı önermenin [Sokrates bir insandır (*Socrates is a man*)] neden bir ayırıklık içerdiğini de açıklamaktadır.

Kısacası Russell’ın ilk dönem gönderim teorisinde niceleyici içeren ifadelerin gönderim problemine yönelik bulduğu çözüm şu şekilde özetlenebilir: Yukarıda ele alınan dört niceleyiciyi içeren ifadelerin her biri aslında aynı nesne (A olarak nitelenen nesnelerin tümüne) kümesine gönderim yapmaya eğilim gösterse de aralarındaki asıl ayırım onların farklı nesne kombinasyonlarına gönderimde (*denote*) bulunduklarıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, “her A (*every A*)”, “herhangi A (*any A*)” “bir A (*an A*)” ve “bazı A (*some A*)” gönderim ifadelerinin her biri aslında var olan tüm A’ların bir birleşimine/kombinasyonuna (fakat yukarıdaki dört farklı gönderim ifadesinin her biri farklı bir kombinasyona olmak koşulu ile) gönderim (*denote*) yapmaktadır.

## Özel Ad ve Belirli Betimleme Ayrımı

“Denotation” ve “reference” kavramları arasındaki ayrımı açıklayabilmek adına değinmemiz gereken bir diğer konu ise özel ad (*a proper name*) ve belirli betimleme (*definite description*) arasındaki ayrımdır. Çünkü bu makalenin sonuç bölümünde açıkça gösterileceği gibi yalnızca özel isimler “doğrudan” gönderimde (*referring*) bulunurken, belirli betimlemeler yalnızca gösterimde (*denoting*) bulunabilmektedirler.

Diğer taraftan özel ad ve belirli betimleme arasındaki ayrım, Russell’ın görüşlerini de anlaşılır kılmak adına yardımcı olacaktır. Hatırlanacağı gibi bir önceki bölümde Van Gölü, Kutup Yıldızı, Paris örneklerini vermiştim. Bu tarz ifadeler Russell tarafından özel ad olarak kabul edilirler. Diğer taraftan “Türkiye’nin en büyük gölü”, “Kuzeyi gösteren en parlak yıldız” ve “Fransa’nın Başkenti” gibi ifadeler ise belirli betimlemelerdir. Kısacası Russell’a göre bir ifade İngilizcedeki “the” belirtme tanımlığı ile başlıyorsa, o ifade bir belirli betimlemedir (Pears & Kenny, 1997, s. 253).

Russell’ın belirli betimleme tanımında da görüldüğü gibi İngilizcedeki “the” belirtme tanımlığı Russell’ın teorisinde özel bir öneme sahiptir. Söz konusu “the” belirtme tanımlığının önemi, gönderimi bulunmayan ifadeler içeren cümlelerin doğruluk-değerinin nasıl belirlenmesi gerektiği üzerine yapılan tartışmalarda da açığa çıkmaktadır.

## **Gönderimi Bulunmayan İfadeler İçeren Cümlelerin Doğruluk-Değeri Problemi**

“Denotation” ve “reference” kavramları arasındaki ayrımı açıklamak için ele almamız gereken bir diğer konu gönderimi bulunmayan ifadeler içeren cümlelerin doğruluk-değerinin nasıl belirleneceği problemidir. Söz konusu iki kavram arasındaki ayrım kendisini özellikle Donnellan’ın görüşüyle belirgin kılacaktır ve Donnellan’ın görüşünü açıklayabilmek için öncelikle Russell ve Strawson’un gönderimsiz ifadeler üzerine öne sürdükleri görüşlere yer vermemiz gerekir.

Gönderimi bulunmayan bir ifade içeren bir cümlenin doğruluk-değerinin ne olması gerektiği ile ilgili tartışmalarda kabul gören iki baskın görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki Frege ve Strawson’un savunduğu doğruluk-değeri boşluğu görüşü iken diğeri Russell’ın niceleyicili (*quantificational*) analizi ile ortaya koymuş olduğu görüştür. Bu görüşe göre Russell, söz konusu cümlelerin “yanlış” olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Konuyu biraz daha anlaşılır kılmak için kısaca Frege, Russell ve Strawson’un görüşlerine yer vermek bu noktada yararlı olacaktır. Frege’ye göre cümlede içerilen her özel adın bir ön-varsayımı (*presupposition*) bulunmaktadır.<sup>9</sup> Kendisi ön-varsayım ile ilgili bu görüşünü “Anlam ve Gönderim Üzerine” isimli ünlü makalesinde şu sözlerle açıklamaktadır: “Eğer birisi ‘Kepler sefalet içinde öldü’ diye iddia ederse, burada Kepler adının bir şeye işaret ettiğine dair bir ön-varsayım vardır (...)” (Frege, 1892/1997, s. 162]. Cümlede

9 Frege, özel ad ve belirli betimleme arasında bir ayrıma gitmemiştir. Frege’nin “özel ad” tanımı Russell’dan farklı olarak hem belirli betimlemeleri hem de özel adları kapsamaktadır.

içerilen özel adın ön-varsayımı aynı zamanda cümlelerin doğruluk-değerinin de belirleyicisidir. Özel adın gönderimde bulunduğu yani işaret ettiği varlık, ifadenin varoluşsal ön-varsayımı ile eşleşmelidir. Bu eşleşmenin sonucunda cümlelerin doğruluk-değeri “doğru” ya da “yanlış” olmak üzere belirlenir. Şayet herhangi bir eşleşme yoksa yani özel adın gönderimi bulunmuyorsa söz konusu cümlelerin doğruluk-değeri belirlenemez, yani cümle ne doğru ne de yanlış olarak ele alınmalıdır. Bu görüş felsefe literatüründe “doğruluk-değeri boşluğu” olarak adlandırılmaktadır.

Diğer taraftan Russell “Gönderim Üzerine” isimli ünlü makalesinde gönderimi bulunmayan ifadeler içeren cümlelerin doğruluk-değerinin “yanlış” olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunarak Frege’nin yukarıdaki görüşüne itiraz etmektedir. Bu görüşünü açıklamak için felsefe literatüründe oldukça ünlü olan “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” örneğini verir (Russell, 1905/2015, s. 59). Açıkça görüldüğü gibi “Fransa’nın şimdiki kralı” belirli betimlemesinin [Fransa 1905 yılında, yani “Gönderim Üzerine” (“On Denoting”) makalesi yayımlandığında, monarşi ile yönetilmediği için] herhangi bir gönderimi bulunmamaktadır. Frege’ye göre bu tarz cümleler doğruluk-değeri boşluğuna sahip olmalıyken Russell için söz konusu cümleler “yanlış” olarak değerlendirilmelidir.

Russell’a göre “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” gibi gönderimi bulunmayan belirli betimlemeler içeren bu tarz cümleler örtük yapıları olarak iki anlamlıdır (*double-barreled*) ve söz konusu yapılarından dolayı farklı bir şekilde analiz edilmelidirler. Russell’ın burada öne sürmüş olduğu iki anlamlılık konuşma dili ile ilişkilidir. Diğer bir ifade ile bu tarz cümleler örtük bir şekilde (konuşma dili ile ilişkili olarak) bir yanlışlığa neden olurlar. Bu söz konusu yanlışlığın kaynağı birden fazla konuya değinen cümlelerin tam olarak hangi konu üzerinde fikir beyan ettiğinin tam olarak belirlenemiyor oluşudur. Bu nedenle Russell söz konusu cümleler için özel bir analiz şeklini öne sürmüştür.

Russell’ın öne sürmüş olduğu analiz, cümle içinde üç yan cümlecğin örtük bir şekilde bulunduğunu ileri sürmektedir. “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” cümlesi üzerinden örneklendirecek olursa söz konusu üç yan cümlecik sırasıyla şu şekildedir:

1. Varlık bildiren yan cümlecik: “Fransa’nın şimdiki kralı olan en az bir şey vardır”
2. Benzersizlik bildiren yan cümlecik: “Fransa’nın şimdiki kralı olan en çok bir şey vardır”

3. Yükleme bildiren yan cümlecik: “Bu şey keldir” (Mendelsohn, 2005, s. 86).

Russell’a göre “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” cümlesi yukarıda sıralanan üç yan cümleciğin bir birleşimidir. Böylelikle yukarıda sıralanan üç yan cümleciğin birleşimi şu şekilde olacaktır:

a. “Fransa’nın şimdiki kralı olan yalnızca ve yalnızca bir kişi vardır ve o kişi keldir” (Mendelsohn, 2005, s. 86).

Eğer bu cümle doğru ise üçüncü halin imkânsızlığı ilkesi gereğince cümle-  
nin mantıksal değillemesinin bu noktada doğru olması gerekir.

b. Fransa’nın şimdiki kralı kel değildir

Russell’ın öne sürmüş olduğu yukarıdaki üç yan cümleciğin birleşimi ile aynı cümle şu şekilde ifade edilebilir:

c. Fransa’nın şimdiki kralı olan tek bir varlık vardır ve o kel değildir (Russell, 1905/2015, s. 63).

Diğer taraftan açıkça görülebileceği gibi (b) ve (c), cümlelerin gerçek mantıksal değillemesi değildir. İşte Russell’ın cümlelerin iki anlamlılığı olarak işaret ettiği durum burada açığa çıkmaktadır. Russell’a göre ne (b) ne de (c) cümlelerin gerçek değillemesidir. Bu nedenle burada farklı bir analiz devreye girmelidir. Söz konusu analizde değilleme cümlelerin yalnızca yükleme değil tüm cümleye uygulanmalıdır. O halde yeni analiz şu şekilde olmalıdır:

d. Fransa’nın şimdiki kralı olan ve kel olan öyle bir varlık yoktur (Russell, 1905/2015, s. 63).

Görüldüğü gibi (d) doğru bir cümledir. Bu durumda “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” cümlesi “yanlış” olacaktır. İşte Russell’a göre gönderimi bulunmayan ifadeler içeren cümlelerin analizi, onların iki anlamlı yapısıyla ilgili olarak, yukarıdaki şeklide (d) analiz edilmelidir. Böylelikle söz konusu cümlelere yani gönderimi bulunmayan ifadeler içeren cümlelere bir doğruluk-değeri ataması yapılabilir: “Yanlış”.

Russell’ın analizi yukarıda da görülebileceği gibi varoluşsal bir analizdir. Russell için bu tarz cümlelerde varoluşsal önermeyi gerektiren bir öne sürüm mevcuttur. Kısacası Russell, belirli betimlemelerin (Fransa’nın şimdiki kralı vb.) gönderimlerinin var olduğunu öne sürmektedir. Örneğin yukarıda verilen “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” cümlesi hatırlandığında Russell bu cümlelerin üç yan cümleciğin birleşimden oluştuğunu öne sürmüştü. Bu

yan cümleciklerden varlık ve benzersizlik bildirenler hatırlandığında –Fransa’nın şimdiki kralı olan en az bir şey vardır ve Fransa’nın şimdiki kralı olan en çok bir şey vardır- bunların birer varoluşsal önermeyi öne sürdükleri ve Fransa’nın şimdiki kralının gerçekten de var olduğunu var saydıkları açıkça bellidir. Aslında buradaki varoluşsal öne sürüm İngilizcedeki “the” belirtme tanımlığı ile yakından ilgilidir. Burada İngilizcedeki “the” belirtme tanımlığı ile benzersiz olan tek bir varlığa gönderim yapıldığına yönelik bir öne sürüm bulunmaktadır. Söz konusu belirtme tanımlığı ile Russell bir türün belirli bir bireyini belirtir yani onun var olduğunu öne sürer. Bu Russell’in varoluşsal analizinin temel özelliğidir.

Diğer taraftan gönderimi bulunmayan ifadeler yani belirli betimlemeler içeren cümlelerin doğruluk-değeri üzerine yapılan tartışmalarda Strawson, Russell’a yönelttiği eleştiriler ile felsefe literatüründe önemli bir yer edinmiştir. Strawson, söz konusu cümlelerin doğruluk-değeri boşluğuna sahip olduğunu savunmaktadır. Strawson analizinde, Russell’dan farklı olarak belirli betimlemelerin gönderimlerini yalnızca ön-varsaymaktadır. Yani Russell gibi belirli betimlemenin gönderiminin tek bir varlığa gönderim yaptığını ve o gönderimin nesnesinin gerçekten var olduğunu öne sürmez, yalnızca söz konusu gönderim nesnesini ön-varsayar.

Strawson’un analizini şu şekilde özetleyebiliriz. Strawson yapmış olduğu analizde temel olarak üçlü bir ayrıma gitmektedir: ‘bir cümle’ (*a sentence*), ‘bir cümlelinin kullanımı’ (*a use of a sentence*) ve ‘bir cümleyi sözceleme’ (*an utterance of a sentence*) (Strawson, 1950, s. 324-325). Strawson’a göre bir cümlelinin kendi başına bir doğruluk-değeri bulunmamaktadır. Yani cümlelinin kendisi doğruluk-değeri taşıyıcısı değildir. Bu noktada doğruluk-değeri ataması için cümlelinin doğru ya da yanlış bir iddiada bulunmak için kullanılmasından yani cümlelinin kullanımından söz edebiliriz. Kısacası yalnızca cümlelinin kullanımı doğru ya da yanlış bir önerme üretebilir (Strawson, 1950, s. 326). Cümlelinin kullanımı aynı zamanda cümlelinin “belirli bir kişi hakkında” doğru ya da yanlış bir iddiada bulunmasını da sağlamaktadır. Strawson’a göre bir cümle, birbirinden farklı kişiler tarafından farklı zamanlarda farklı kişiler hakkında konuşmak için de kullanılabilir (Strawson, 1950, s. 326). Bu noktada cümlelinin kullanımı tarihlenebilen ve belirli bir kişi hakkında bir iddiada bulunmak için kullanılan bir özellik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla “bir şey hakkında olmak” ve “doğruluk-yanlışlık” gibi özellikler yalnızca cümlelinin kullanımı ile ilgili özelliklerdir. Bu analiz biçimi aynı zamanda cümlelinin kullanıldığı bağlamı da önemli bir unsur haline getirmektedir. Diğer bir ifade ile cümlelinin kullanıldığı bağlam, cümle-

nin doğruluk-değeri almasında önemli bir hale gelmiştir. Kısacası cümleler ancak belirli bağlamlarda doğru ya da yanlış olabilirler.

Strawson’un analizini daha açık kılmak adına “Fransa’nın şimdiki kralı kel değildir” cümlesini yeniden ele alalım. “Fransa’nın şimdiki kralı kel değildir” cümlesinin farklı bağlamlarda farklı kişiler tarafından sözcelendiğini varsayalım. Örneğin Smith isminde birinin 1996 yılının Mayıs ayında ve Jones isminde birinin ise XIV. Louis hükümdarlığı sırasında aynı cümleyi sözcelediğini varsayalım. Strawson’un analizi doğrultusunda burada aynı cümle farklı kişiler tarafından farklı bağlamlarda kullanılmıştır. Jones, “Fransa’nın şimdiki kralı kel değildir” cümlesini sözcelediğinde XIV. Louis hakkında doğru ya da yanlış bir iddiada bulunmuştur ve bu iddia söz konusu kral kel ise yanlış, değil ise doğru olacaktır. Diğer taraftan Smith’in 1996 yılında sözcelediği cümlelerin kullanımı ise herhangi bir iddia barındırmamaktadır. Çünkü 1996 yılı göz önüne alındığında “Fransa’nın şimdiki kralı” belirli betimlemesinin herhangi bir gönderimi yoktur. Bu nedenle söz konusu cümlelerin kullanımı doğruluk-değeri boşluğuna sahip olacaktır (Taylor, 1998, s. 72).

Diğer taraftan Strawson, Russell’a yöneltmiş olduğu detaylı eleştirisini “Fransa kralı bilgedir” cümlesi üzerinden gösterir (Strawson, 1950, s. 330). Öncelikle Strawson, bu cümlelerin anlamlı bir cümle olduğu ve mevcut bir Fransa kralı olması durumunda söz konusu kralın bilge olup olmadığı durumuna göre cümleye bir doğruluk-değeri ataması yapılabileceği konusunda Russell ile hem fikirdir. Fakat ardından Strawson, Russell’ın analizinden radikal bir şekilde ayrılır. Öncelikle Russell’a göre “Fransa kralı bilgedir” cümlesini sözcileyen biri söz konusu cümlelerin doğru ya da yanlış olmak üzere bir öne sürüm barındırdığını iddia eder. Russell analizi ile “Fransa kralı bilgedir” cümlesi ile öne sürülen şey; “şu anda Fransa kralı olan yalnızca ve yalnızca bir kişinin var olduğudur” (Strawson, 1950, s. 329-330). Diğer bir ifade ile burada “Fransa kralı bilgedir” cümlesinin içermiş olduğu “Fransa kralı” belirli betimlemesi en çok bir şeyi işaret etmekte ve dolayısıyla cümle de söz konusu gönderim hakkında olmalıdır. İşte tam bu noktada Russell’ın varoluşsal analizine karşı Starwson’un ön-varsayımsal analizi devreye girer.

Strawson’un ön-varsayımsal analizine göre “Fransa kralı bilgedir” cümlesi sözcelendiğinde Russell’dan farklı olarak burada belirli betimlemenin var olduğu öne sürülmez, aksine burada belirli betimlemenin gönderiminin varlığına yönelik bir inanma söz konusudur. Fakat burada bahsedilen inanma farklı türden bir inanmadır. Strawson (1950, s. 330) bu durumu şu sözlerle açıklar: “‘Fransa kralı bilgedir’ demek, bir anlamda Fransa’da bir kral olduğunu ima etmektir”. Burada özel bir “ima etmek (*imply*)” söz konusudur. Straw-

son’un ön-varsayımsal analizinin temel noktası olan “ima etmek”, Russell’in varoluşsal analizinin bir parçası olan “gerektirmek” (*entails*) ile eş değer değildir. Russell’in varoluşsal analizine göre cümle; varlık, benzersizlik ve yüklemleme bildiren üç yan cümlecğin birleşiminden oluşmaktadır ve burada varlık ve benzersizlik bildiren yan cümlecikler -Fransa kralı olan en az bir şey vardır ve Fransa kralı olan en çok bir şey vardır- cümlede zorunlu olarak içerilir. Strawson’da ise durum farklıdır. Onun ön-varsayımsal analizine göre “Fransa kralı” belirli betimlemesi yalnızca gönderimi ön-varsayar yani burada bir Fransa kralının varlığına yönelik bir ima söz konusudur.

Strawson’un analizinin temel noktası olan “ima etmek”, yukarıda değinilen İngilizcedeki “the” belirtme tanımlığı ile yakından ilişkilidir ve Russell ile Strawson analizleri arasındaki farkı da açıkça ortaya koymaktadır. Strawson’a göre İngilizcedeki “the” belirtme tanımlığı Russell’in varoluşsal analizinden farklı olarak, benzersiz olan tek bir varlığa gönderim yapıldığına dair bir öne sürüm olarak ele alınmamalıdır. Strawson’a göre söz konusu belirtme tanımlığı yalnızca bir “işaret” (*signal*) olarak değerlendirilmelidir (Strawson, 1950, s. 331-332). Yani burada “the” ile başlayan bir belirli betimleme ile yalnızca bir türün belirli bir bireyine gönderim yapmayı amaçlarız, Russell’in savunduğu gibi bir türün belirli bir bireyinin var olduğunu öne sürüp onu belirtmeyiz. Böylece Strawson’un ön-varsayımsal analizinde bir belirli betimlemenin gönderimi bağlama, zamana, yere ve kim tarafından sözcelendiğine göre değişiklik göstermektedir ve Russell’dan farklı olarak bir belirli betimleme söz konusu değişkenlere bağlı olarak birden farklı bireye gönderim yapabilir. Böylelikle Strawson, bir cümlenin kendisinin değil de yalnızca cümlenin kullanımının bir doğruluk-değeri alabileceğine yönelik görüşünü bu şekilde temellendirmeye çalışmıştır.

### **Donnellan Ayrımı: Belirli Betimlemelerin Niteliksel/ Gönderimsel Kullanım Ayrımı Üzerine**

1960’lı yıllara gelindiğinde belirli betimlemelerin cümle içinde farklı kullanımları olduğunu öne süren birtakım görüşler ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile belirli betimlemelerin, Russell’in öne sürdüğü gibi yalnızca varoluş belirten birer niceleyici olarak değil de tıpkı özel adlar gibi birer gönderim ifadeleri olarak da cümle içinde kullanıldıkları öne sürülmüştür. Bu görüşler arasında felsefe literatüründe ön plana çıkan “Donnellan ayrımı” olarak bilinen, belirli betimlemelerin niteliksel (*attributive*) ve gönderimsel (*referential*) kullanımları ayasındaki ayrımı dikkat çeken Donnellan’ın görüşleridir. İşte tam bu noktada “denotation” ve “reference” arasındaki ayrım da daha belirgin hale gelmektedir.

Keith Donnellan 1966 yılında yayımlamış olduğu “Reference and Definite Description” isimli makalesinde belirli betimlemelerin niteliksel ve gönderimsel olarak iki farklı kullanımları olduğunu öne sürerek hem Russell’in hem de Strawson’un belirli betimlemeler konusunda yanlışlıklarını iddia etmiştir. Donnellan’a göre Russell belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımını göz ardı etmiş, Strawson ise belirli betimlemelerin niteliksel ve gönderimsel kullanımları arasında bir ayrım olduğunu görememiştir (Donnellan, 1966, s. 297).

Söz konusu ayrıma göre belirli betimlemeleri niteliksel kullanan bir konuşmacı Russell’in analizinde olduğu gibi “kim ya da ne olursa olsun falanca hakkında” bir şey belirtmektedir (Donnellan, 1966, s. 285). Diğer taraftan belirli betimlemeyi gönderimsel olarak kullanan bir konuşmacı ise Strawson’un analizinde olduğu gibi belirli bir kişiden ya da şeyden bahsetmektedir. Diğer bir ifade ile belirli betimlemenin gönderimsel kullanımında konuşmacı tarafından belirtilen belirli bir kişi ya da şey, dinleyici tarafından açıkça seçilebilmektedir. Bu ayrımı daha açık kılmak için Donnellan “Smith’in katili delidir” örneğini verir (Donnellan, 1966, s. 297).

Donnellan, belirli betimlemelerin niteliksel ve gönderimsel kullanım farklarını açıklamak için “Smith’in katili delidir” cümlesini iki farklı senaryo içinde kullanır. İlk senaryoda Donnellan bizden Smith isminde bizzat tanıdığımız birinin acımasızca öldürüldüğünü varsaymamızı ister. Smith’in iyi bir insan olduğunu bizzat bildiğimiz bu ilk senaryoda Smith’in acımasızca öldürülmüş olduğu gerçeği ile “Smith’in katili delidir” diye haykırdığımızı varsayarsak, burada “Smith’in katili” belirli betimlemesini Donnellan’a göre niteliksel olarak kullanmış oluruz.

Söz konusu cümlelerin kullanıldığı ikinci senaryoda ise Donnellan bizden Jones isminde birinin Smith’i öldürmekle suçlandığını ve mahkemeye çıkarıldığını varsaymamızı ister. Bu noktada bizim de o duruşmada bizzat bulunduğumuzu ve duruşma boyunca Smith’in katili olarak yargılanan Jones’un oldukça tuhaf davranışlar sergilediğine şahit olduğumuzu düşünelim. Duruşma boyunca Jones’un tuhaf davranışlarına şahit olarak yanımızdaki kişiye döndüğümüzü ve “Smith’in katili delidir” dediğimizi varsayarsak, bu noktada “Smith’in katili” belirli betimlemesini Donnellan’a göre gönderimsel olarak yani Jones’a gönderimde bulunmak amacıyla kullanmış oluruz. İşte buradaki kullanım belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımına yönelik bir örnektir (Donnellan, 1966, s. 285-286).

Donnellan, ilk senaryo içinde gösterilen belirli betimlemenin niteliksel kullanımını konusunda Russell ile hemfikirdir. Bu kullanımda (belirli betim-

lemelerin gönderimsel kullanımından farklı olarak) belirli betimleme ile belirli bir kişi seçilip onun hakkında bir şey söylenmemiştir. Kısacası belirli betimleme burada niceleyici olarak ya da diğer bir ifade ile niteliksel olarak kullanılmıştır. Bu kullanımda Russell’ın yapacağı analiz geçerli olacaktır: Öyle bir  $x$  vardır ki,  $x$  Smith’in katilidir ve herhangi bir  $y$  için eğer  $y$  Smith’in katili ise,  $y$  ve  $x$  aynıdır ve  $x$  delidir. Bu analizde “benzersizlik” niceleyicisinin kullanımı ile Smith’i öldüren kişinin deli olduğu belirtilmektedir.

Diğer taraftan Donnellan, ikinci senaryo ile belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımını örneklendirmiştir. Burada söz konusu olan belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımının Strawson analizini desteklediği söylenilebilir. Aslında Strawson’un Russell’a itiraz ettiği temel mesele de belirli betimlemelerin yalnızca niceleyici olarak işlev görmediği yönündedir. Strawson analizinde belirli betimlemeler, genel olarak “gönderim ifadeleri” olarak, yani konuşmacıların hakkında konuşmak istedikleri bireyleri ya da şeyleri seçmek için bir dilsel araç olarak kullanılmaktadır. İşte Donnellan’ın ikinci senaryo ile göstermeye çalıştığı şey de Strawson analizinde olduğu gibi belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımındır. Bu noktada Donnellan’a göre Russell, belirli betimlemelerin bu tarz kullanımlarını göz ardı ettiği için hatalıdır.

Donnellan’ın işaret ettiği belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımında, konuşmacı aklında olan bir bireyi seçmek için betimlemeyi kullanmaktadır. İkinci senaryo hatırlandığında “Smith’in katili” belirli betimlemesi ile konuşmacı “aklında olan” belirli bir birey ( $x$ )’in deli olduğunu belirtmektedir yani Jones’un (Bezuidenhout ve Reimer, 2004, s. 183-184). Burada Jones’un gerçekten Smith’in katili olup olmadığı önemli değildir. Konuşmacı “Smith’in katili delidir” cümlesi ile Jones’u işaret etmekte ve dinleyici işaret edilen kişiyi açıkça seçebilmektedir. Bu durumu doğruluk-değeri açısından tartışan Donnellan her iki senaryo için cümlelerin alacağı farklı doğruluk-değerlerinden bahsetmektedir.

Öncelikle açıkça görülebileceği gibi her iki senaryo için de aynı cümle kullanılmıştır: “Smith’in katili delidir”. Her iki senaryo için de kullanılan “delidir” yüklemi özneye yüklenen bir niteliği belirtmektedir. Belirli betimlemenin niteliksel olarak kullanıldığı ilk senaryo üzerinden konuşacak olursak kendisine delilik niteliğini yüklediğimiz doğru bir kişi olmak zorundadır. Yani eğer otopsi raporunda Smith’in vahşice öldürülmediği aksine onun intihar ettiği ortaya çıkarsa, delilik niteliğinin bir yüklenicisi olacak herhangi bir kişinin bulunmadığı ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla bu durumda delilik niteliğinin yüklenicisi olan bir kişi bulunmadığı için cümle “doğru” olarak de-

ğerlendirilemez. Ancak belirli betimlemenin gönderimsel kullanımında durum farklıdır. Gönderimsel kullanımda belirli betimleme, yalnızca hakkında konuşmak istediğimiz kişiyi tanımlamak yani diğer bir ifade ile aklımızdaki kişiyi “seçmek” için kullanılan dilsel bir araç pozisyonundadır. Bu durumda gerçekten Smith intihar etmiş bile olsa, “Smith’in katili” belirli betimlemesi ile Jones’a gönderimde bulunabilir ve şayet Jones gerçekten psikolojik bir rahatsızlığa sahip ise onun hakkında “doğru” bir şey söylemiş oluruz. Dolayısıyla Donnellan, belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımı ile betimlemeye uyan herhangi bir birey ya da şey olmasa bile konuşmacının bu kullanım ile yine de “doğru” bir şey söyleyebileceğini öne sürmektedir.

## Sonuç

Donnellan yapmış olduğu söz konusu ayırım ile aslında “denotation” (gösterim) ve “reference” (gönderim) arasında bir ayrımı gitmektedir. Ona göre gönderim (*reference*), gösterim yapmak (*denoting*) değildir ve belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımını (*referential use of definite description*) Russell tanımamaktadır (Donnellan, 1966, s. 281-282). Donnellan’a göre Russell’ın gösterim (*denoting*) tanımı şu şekildedir: “Belirli betimleme bir varlığa, o varlık betimlemeye benzersiz bir şekilde uyuyorsa gönderimde (*denoting*) bulunmaktadır” (Donnellan, 1966, s. 293). Bu anlamda Russell’ın görüşü yalnızca belirli betimlemelerin niteliksel kullanımını kabul etmektedir. Dolayısıyla “denotation” yalnızca belirli betimlemelerin niteliksel kullanımı ile ilgili bir gösterimi işaret etmektedir. Bununla beraber belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımı ise gönderim yani “reference” ile ilişkilidir. Bu anlamıyla “denotation” ve “reference”ın birbirlerine karıştırılmaması gerekmektedir. Bu noktada Donnellan söz konusu iki kavramın birbirinin yerine kullanılmasından doğacak sonucu şu sözlerle açıklar:

(...) denoting ve referring birbirine karıştırılmamalıdır. Eğer bu iki kavramın aynı olduğu iddia edilirse, ortaya çıkacak sonuçlardan biri, konuşmacının bilmeden bir şeye gönderimde (*referring*)<sup>10</sup> bulunuyor olabileceği olacaktır. Örneğin, eğer birisi 1960 yılında, Bay Goldwater’ın 1964 yılında Cumhuriyetçilerin adayı olacağına dair herhangi bir fikri yokken, “1964 yılında Cumhuriyetçilerin başkan adayı muhafazakâr olacaktır” demiş olsaydı, (belki de parti liderlerinin görüşlerinin analizine dayanarak) buradaki belirli betimleme Bay Goldwater’a *gösterimde* (*denote*)<sup>11</sup> bulunurdu. Fakat burada konuşma-

10 Metnin orijinalinde parantez içinde “referring” kelimesi bulunmamaktadır, burada hangi terimin kullanıldığını açık kılmak için söz konusu terim parantez içerisinde benim tarafından çeviriye eklenmiştir.

11 Aynı şekilde Donnellan metnin orijinalinde “denote” terimini kullanmıştır burada hangi terimin kullanıldığını açık kılmak adına “denote” kelimesi parantez içinde çeviriye benim tarafımdan eklenmiştir.

cının Bay Goldwater’a gönderimde (*refer*) bulunduğunu, ondan bahsettiğini ya da ondan söz ettiğini mi söylemek isterdik? Bu terimlerin yersiz olacağını düşünüyorum. Yine de gönderimde bulunma (*referring*) ve gösterimde (*denoting*) bulunma kavramlarını tanımlarsak, konuşmacının 1960 yılında kendisinin de bilmediği bir şekilde Sayın Goldwater’a gönderimde (*refer*) bulunduğu (Cumhuriyetçi Kongre’den sonar) ortaya çıkabilir. Ancak benim görüşüme göre, kullanılan belirli betimleme Bay Goldwater’a *gösterimde* (*denote*) bulunsun da (Russell’ın tanımını kullanarak), konuşmacı bunu *nite-likse*l olarak kullanmış ve Bay Goldwater’a *gönderimde* (*refer*) bulunmamıştır. (Donnellan, 1966, s. 293).

Görüldüğü gibi “denotation” ve “reference” ayrımı Donnellan’ın da belirttiği gibi belirli betimlemelerin kullanımları ile ilgili bir meselede daha açık olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu iki kavram arasındaki ayrımın semantik bir mesele olduğu ileri sürülebilir. Bu konu üzerine çalışmaları olan Joseph Almong (2016, s. 37) “reference” ve “denotation” arasındaki ayrımı mantıksal olan farklı iki ilişki türü olarak tanımlamaktadır. Bu noktada yukarıda yapmış olduğumuz özel ad ve belirli betimleme ayrımı hatırlandığında bir özel adın yalnızca gönderimde bulunduğu yani gösterim yapmadığı ileri sürülebilir. Russell analizini izlediğimizde ise “Fransa kralı” ya da “Smith’in katili” gibi belirli betimlemelerin de yalnızca gösterimde bulundukları (gönderim yapmadıkları) söylenebilir. Bu anlamda gönderimin, gösterimden farklı olarak, özel adlar üzerinden tarihsel bir zaman ve mekân anlayışıyla daha temel ve “doğrudan” olduğunu ileri sürebiliriz. Dolayısıyla gönderimin, gösterimden daha temel olan bir semantik ilişki türünü ifade ettiğini ileri sürmek yerinde olacaktır.

Özel adlardan belirli betimlemelere doğru bir geçiş, konuşmacının basit ifadelerden karmaşık ifadelere doğru bir geçişini de temsil etmektedir. Özel adların yalnızca gönderimde bulunduğu göz önüne alındığında belirli betimlemeler ile ilgili olan gösterimin de bu noktada post-semantik bir mesele olduğu ileri sürülebilir ve bu doğrultuda gönderimin, gösterim için bir temel olduğu kabul edilebilir.

Buradan Donnellan’ın işaret ettiği noktaya dönersek, gönderimde bulunmak belirli betimlemenin gönderimsel kullanımı ile ilgili bir mesele olarak karşımıza çıkacaktır. Donnellan’ın vermiş olduğu ikinci senaryoyu hatırlayalım: Bizzat tanıdığımız Smith isminde biri vahşice öldürülmüştü ve biz mahkeme salonunda bu cinayeti işlediğinden şüphe duyulan Jones’un sergilediği tuhaf davranışlara şahit olarak yanımızdaki kişiye “Smith’in katili delidir” dediğimizde aslında Jones hakkındaki izlenimlerimizi iletmiş olduk.

Bu noktada Smith intihar etmiş olsa bile burada kullanılan “Smith’in katili” belirli betimlemesi “doğrudan” Jones’a gönderimde bulunmakta ve onun hakkında bir hüküm belirtmektedir. Buradaki ana mesele şu şekilde açıklanabilir: Jones, Smith’in katili olmasa da, konuşmacı “Smith’in katili” belirli betimlemesi ile yine de Jones’a bir gönderimde bulunabilmektedir. Kısacası belirli betimlemelerin gönderimsel kullanımları söz konusu olduğunda konuşmacı, söz konusu belirli betimlemeyi doğru bir şekilde betimlenmemiş bir nesneye gönderimde bulunmak için yine de kullanabilmektedir. Buradan yapılan gönderim “doğrudan”dır ve bu kullanım konuşmacının gönderimde bulunurken aklında kimin veya neyin olduğu ile ilişkilidir.

Diğer taraftan belirli betimlemelerin niteliksel kullanımı ise gösterim yapma (*denoting*) ile ilişkilidir. Burada Donnellan’ın vermiş olduğu ilk senaryoyu hatırlayalım: Smith isminde bizzat tanıdığımız birinin vahşice öldürüldüğünü duyuyoruz ve ardından Smith’in cesedini gördüğümüzde bu cinayeti işleyen kişi için “Smith’in katili delidir” diye haykırıyoruz. Bu durumda “Smith’in katili” belirli betimlemesi ancak betimlemenin uygulandığı tekil birey deli ise doğrudur. Kısacası buradaki gösterim ilişkisi doğru yüklemeye bağlıdır, ifadenin sahip olduğu niteliğin belirli betimleme tarafından taşınması gerekir. Bu anlamıyla gösterimin konuşmacının kelime seçimine bağlı olmayan sabit bir ilişki olduğu da ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, İngilizcede “denotation” ve “reference” terimleri arasındaki ayrım, Donnellan’ın belirli betimlemelerin kullanımlarına dair görüşleri ile birlikte daha da belirginleşmiştir. Bu makalede, söz konusu ayrımın felsefi nedenlerini ortaya koymaya çalıştım. Türkçede ise her iki terim için de “gönderim” kavramı kullanılmakta; ancak bu kullanım, ilgili ayrımı tam olarak yansıtmamaktadır. Bu nedenle, “reference” terimi için “gönderim”, “denotation” terimi için ise “gösterim” sözcüklerinin kullanılmasını bir öneri olarak sunmaktayım.

## Kaynakça

- Almong, J. (2016). Reference without denotation. İçinde A. Bianchi, M. Morato, & G. Spolaore (Ed.), *The Importance of Being Called Ernesto* (ss. 37-66). Padova: Padova University Press.
- Bezuidenhout A. & Reimer M. (2004). Giriş: Presupposition and truth-value gap. İçinde Bezuidenhout A. ve Reimer M. (ed.), *Descriptions and beyond* (ss. 307-314), Oxford University Press.
- Bostock, D. (2009). Russell’s early theory of denoting. *History and Philosophy of Logic*, 30, 49-67.
- Donnellan, S. K. (1966). Reference and definite description. *The Philosophical Review*, 75(3), 281-304.
- Frege, G. (1997). On Sinn and Bedeutung (M. Black, Çev.). İçinde M. Beaney (Der.), *The Frege Reader* (ss. 151-171). Blackwell. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1892)
- Mendelsohn, R. L. (2005). *The philosophy of Gottlob Frege*. Cambridge University Press
- Monk, R. (1996). *Bertrand Russell: The spirit of solitude*. Cape.
- Pears, D., & Kenny, A. (1997). Mill to Wittgenstein. İçinde A. Kenny (Ed.), *The Oxford illustrated history of Western philosophy* (ss. 239-274). Oxford University Press.
- Russell, B. (2010). *Principles of mathematics*. Routledge. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1903)
- Russell, B. (2015). Gönderim üzerine (A. Yavuz, Çev.). *Felsefe Tartışmaları*, 49, 55-71. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1905)
- Strawson, P. F. (1950). On referring. *Mind*, 59, 320-344.
- Taylor, K. (1998). *Truth and meaning an introduction to the philosophy of language*. Blackwell.